

4. Arz ve Talep Gelişmeleri

2012 yılının son çeyreğine ilişkin milli gelir verilerine göre iktisadi faaliyet Ocak Enflasyon Raporu'nda ortaya koyulan görünümünden daha olumsuz gerçekleşerek dönemlik bazda yataya yakın bir seyir izlemiştir. Böylece, 2012 yılında yıllık büyüme yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiştir. Son çeyrekte özel kesim yatırımlarındaki daralmanın sürmesinin yanı sıra özel kesim tüketim talebinin de gerilemesi ile yurt içi talep zayıf seyrini korumuştur. Buna karşılık, son çeyrekte net ihracatın büyümeye olan yüksek oranlı katkısının sürmesi ile talep kompozisyonundaki dengelenme sürmüştür.

2013 yılının ilk çeyreğine ilişkin veriler iktisadi faaliyetin toparlanma eğilimine girdiğini göstermektedir. Nitekim, Ocak-Şubat döneminde talebe ilişkin göstergelerden tüketim ve yatırım mallarının üretim ve ithalatları son çeyreğe göre artış göstermiştir. İnşaat yatırımlarına ilişkin göstergelerden diğer mineral maddeler üretimi ve ithalatı da anılan dönemde son çeyreğe göre artış kaydetmiştir. Bu göstergelerin yanı sıra, toplam kredilerin 2012 yılındaki seviyesinin üzerinde seyretmesi de ilk çeyrekte nihai yurt içi talepte artışa işaret etmektedir. Dış ticaret verilerine göre altın hariç ihracat ve ithalatın yılın ilk çeyreğinde ılımlı bir oranda artacağı ve net dış talebin büyüme üzerindeki süregelen pozitif katkısının azalarak da olsa devam edeceği öngörülmektedir.

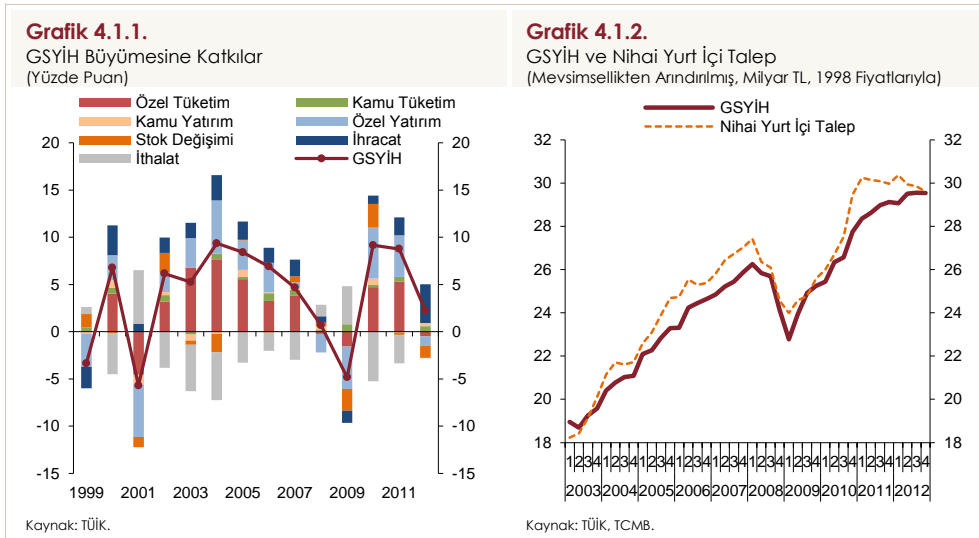
Yurt içi talebi etkileyen gelir, finansman ve beklentiler kanalları toparlanmayı destekleyici yönde hareket etmektedir. Nitekim, son dönemde tarım dışı istihdamın artmaya devam ettiği ve harcanabilir gelir kanalından talebe destek verdiği görülmektedir. Finansal koşullar da talepteki toparlanmaya destek vermektedir. Öte yandan, küresel ekonomik belirsizliklerin azalmakla birlikte devam etmesi toparlanmayı sınırlayabilecek bir unsur olarak önemini korumaktadır. Nitekim, tüketici ve yatırımcı güveninde toparlanma olsa da seviye olarak endekslerin, güçlü büyüme dönemlerine kıyasla, halen zayıf seyretmesi özel kesim talebi üzerinde aşağı yönlü risk oluşturmaktadır.

4.1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Gelişmeleri ve İç Talep

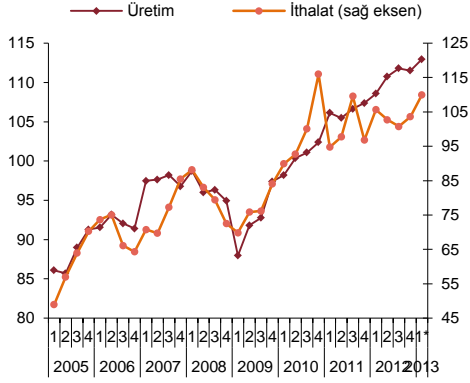
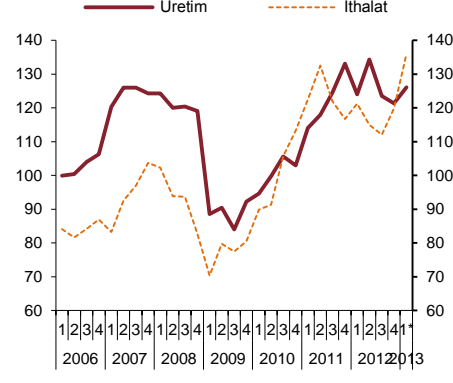
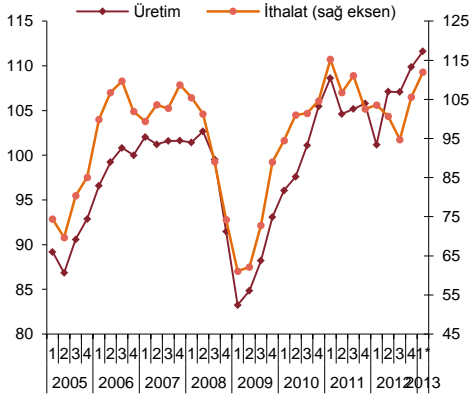
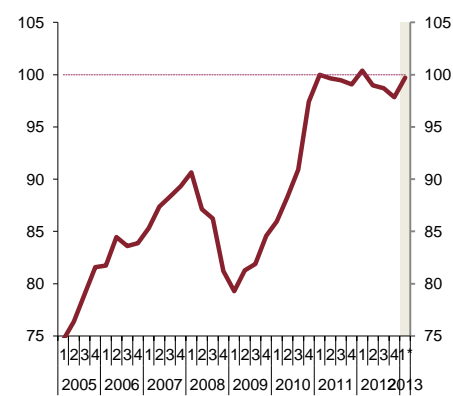
TÜİK tarafından açıklanan milli gelir verilerine göre GSYİH 2012 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,4 oranında artış kaydetmiştir. Bu dönemde, stok değişimi ve toplam nihai yurt içi talep yıllık büyümeyi düşürücü yönde hareket etmeye devam ederken, net ihracat yıllık

büyümenin sürükleyicisi konumunu korumuştur. 2012 genelinde ise büyüme yüzde 2,2 olarak gerçekleşmiştir (Grafik IV.1.1). Geçtiğimiz yıl büyümenin temel sürükleyicisi ihracat olurken, özel kesim büyümeye olumsuz katkı yapmıştır. Böylece, özel kesim talebi kaynaklı yüksek oranda büyüme kaydedilen ve cari açığın önemli ölçüde yükseldiği 2010 ve 2011 yıllarının ardından 2012 yılı talep bileşenleri açısından dengelenme yılı olmuştur.

Mevsimsellikten arındırılmış veriler incelendiğinde, GSYİH'nin yılın son çeyreğinde önceki çeyreğe göre değişmediği görülmektedir. Net ihracat son çeyrekte de dönemlik büyümeye pozitif katkı yapmıştır. Nihai yurt içi talep ise özel kesim talebi kaynaklı olarak gerilemeye devam etmiştir (Grafik 4.1.2).

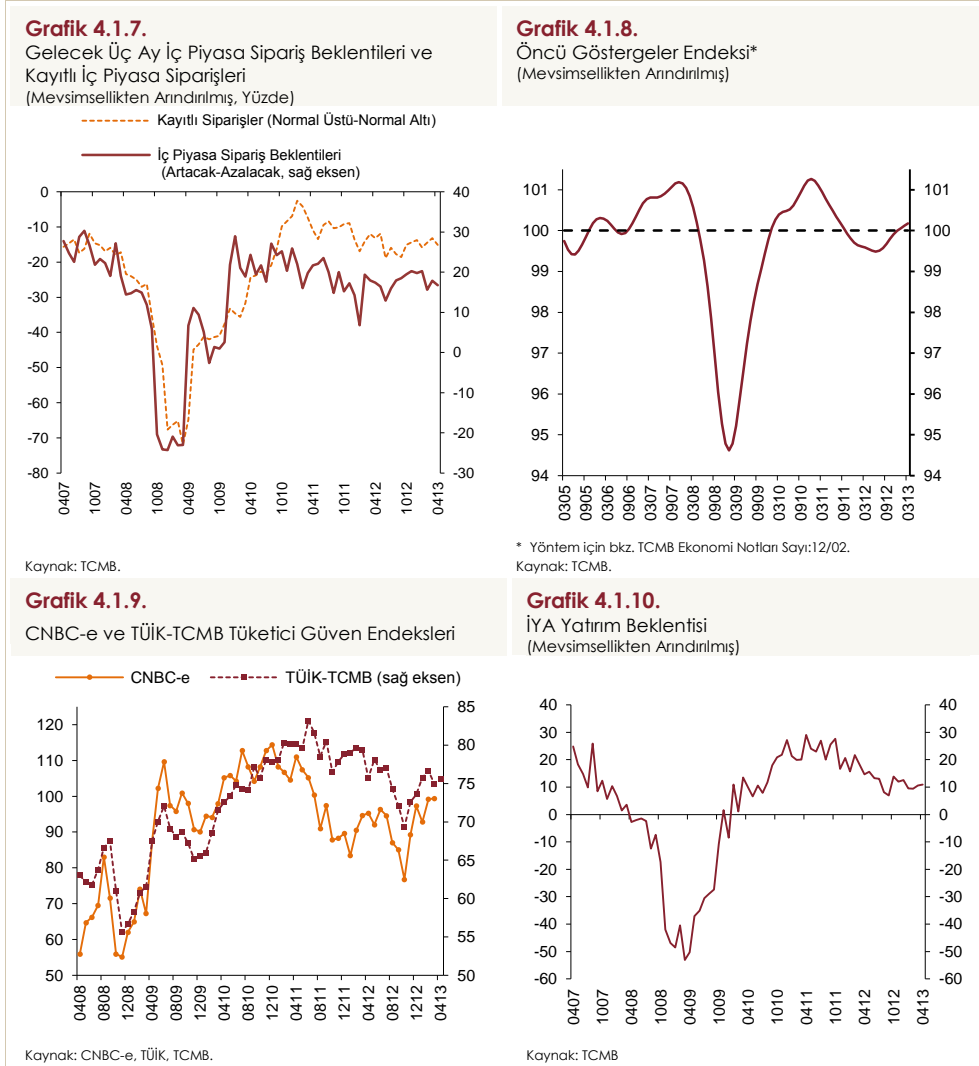


Son dönemde açıklanan veriler, nihai yurt içi talepte ılımlı bir artışa işaret etmektedir. Nitekim, talebe ilişkin göstergelerden tüketim ve yatırım mallarının üretim ve ithalatları Ocak-Şubat döneminde son çeyreğe göre artış göstermiştir (Grafik 4.1.3 ve Grafik 4.1.4). İnşaat yatırımlarına ilişkin göstergelerden diğer mineral maddeler üretimi ve ithalatı da anılan dönemde son çeyreğe göre artış kaydetmiştir (Grafik 4.1.5). Özetle, ilk çeyrekte nihai yurt içi talepte bir artış beklenmektedir (Grafik 4.1.6).

Grafik 4.1.3.Tüketim Malları Üretim ve İthalat Miktar Endeksleri
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2010=100)* Ocak-Şubat dönemini kapsamaktadır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.**Grafik 4.1.4.**Sermaye Malları Üretim ve İthalat Miktar Endeksleri
(Taşımacılık Araçları Hariç, Mevsimsellikten Arındırılmış, 2010=100)* Ocak-Şubat dönemini kapsamaktadır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.**Grafik 4.1.5.**Metalik Olmayan Mineral Maddeler Üretim ve İthalatı
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2010=100)* Ocak-Şubat dönemini kapsamaktadır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.**Grafik 4.1.6.**Nihai Yurt İçi Talep
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2011Ç1=100)* Tahmin
Kaynak: TÜİK, TCMB

Önümüzdeki döneme ilişkin verilerden iç talebe dair İYA göstergelerinde ılımlı bir toparlanma görülmektedir (Grafik 4.1.7). İktisadi faaliyetin genel seyrine ilişkin göstergeler de önümüzdeki dönemde toparlanmaya işaret etmektedir (Grafik 4.1.8). Son dönemde iş gücü piyasası gelişmeleri değerlendirildiğinde, tarım dışı istihdamın artmaya devam ettiği ve harcanabilir gelir kanalından talebe destek verdiği görülmektedir. Finansal koşullar da talepteki toparlanmaya destek vermektedir. Bu çerçevede, yurt içi talepteki toparlanmanın önümüzdeki dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Öte yandan, küresel ekonomik belirsizliklerin devam etmesi toparlanmayı sınırlayabilecek bir unsur olarak önemini korumaktadır. Nitekim, tüketici ve

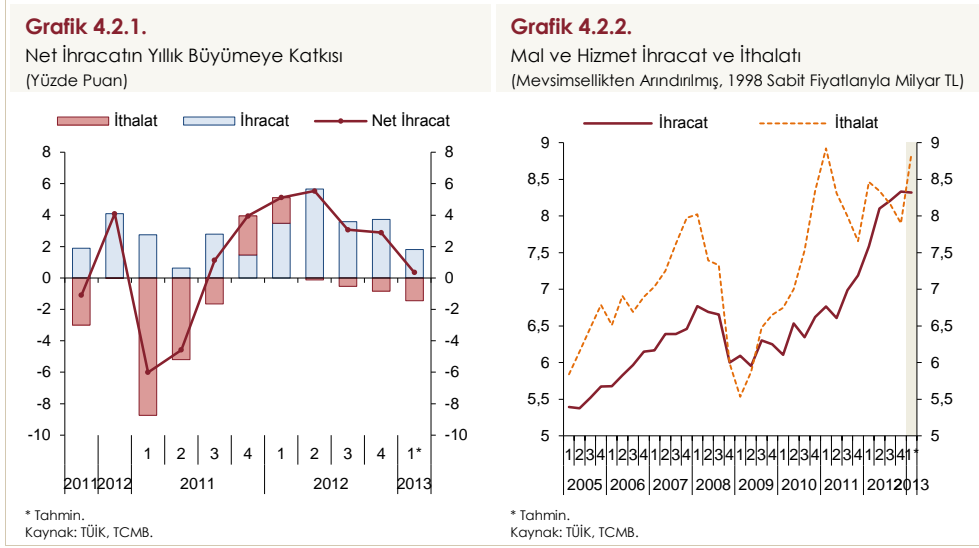
yatırımcı güveninde toparlanma olsa da seviye olarak endekslerin, güçlü büyüme dönemlerine kıyasla, halen zayıf seyrettiği görülmektedir (Grafik 4.1.9 ve Grafik 4.1.10).



4.2. Dış Talep

2012 yılı son çeyreğine ilişkin milli gelir verileri talep bileşenlerindeki dengelenmenin sürdüğüne işaret etmektedir. Bu dönemde mal ve hizmet ihracatı yıllık bazda yüzde 15,0 , mal ve hizmet ithalatı ise yüzde 3,2 oranında artış göstermiştir. Böylece, net ihracat önceki dört çeyrekte olduğu gibi, bu çeyrekte de yıllık büyümeye en yüksek katkı yapan harcama bileşeni olmuş ve böylelikle net dış talep büyümenin sürükleyicisi olmaya devam etmiştir (Grafik 4.2.1). Mevsimsellikten arındırılmış verilerle, mal ve hizmet ihracatı 2011 yılı

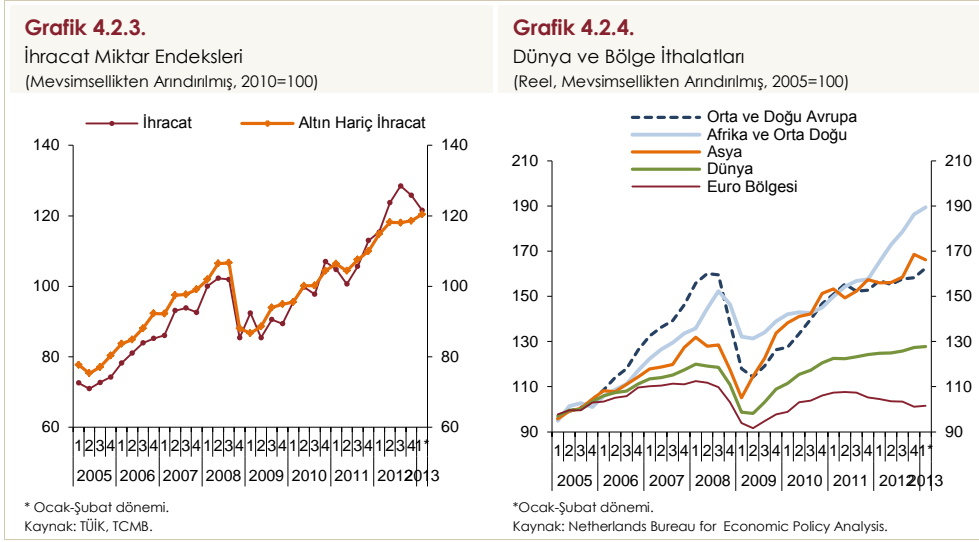
ikinci çeyreğinden itibaren altı çeyrek üst üste artış kaydederken, mal ve hizmet ithalatı ise zayıf seyrini sürdürmüştür (Grafik 4.2.2).



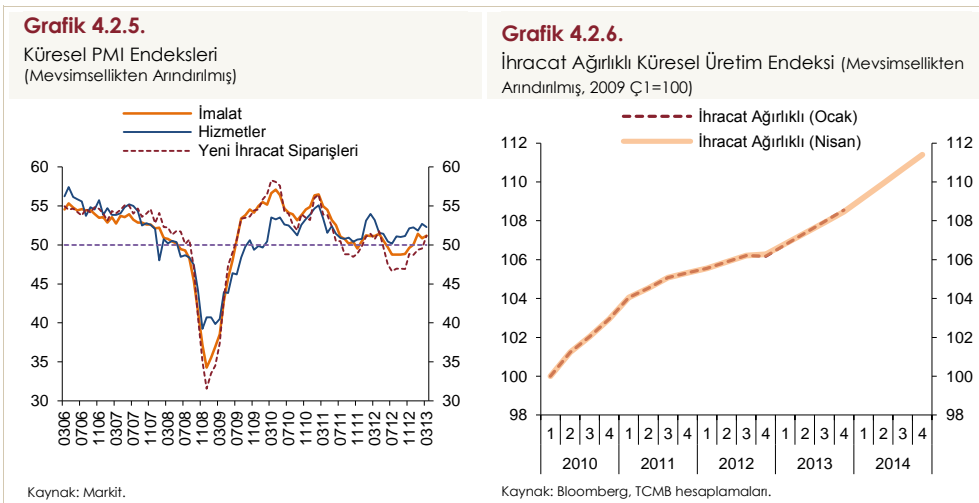
2013 yılı ilk çeyreğine ilişkin veriler değerlendirildiğinde, ihracat miktar endeksinin bir önceki çeyrekte olduğu gibi Ocak-Şubat döneminde de azaldığı görülmektedir. Bu düşüş altın ihracatındaki yavaşlamadan kaynaklanmaktadır (Kutu 4.3). Nitekim, altın ihracatı dışlanarak oluşturulan çekirdek endeks, genel endeksin aksine anılan dönemde ılımlı bir artış kaydetmiştir (Grafik 4.2.3). Yakın döneme ilişkin göstergeler Mart ayında ihracat genel endeksinin ve altın hariç ihracat miktar endeksinin aylık bazda gerileyebileceğine ancak, çeyreklik olarak mevcut görünüme benzer bir eğilimde devam edeceğine işaret etmektedir.

Küresel eğilimlere bakıldığında, dünya geneli ithalat talebinin Ocak-Şubat döneminde sınırlı oranda artarak artış eğilimini sürdürdüğü görülmektedir. İhracatımızda önemli paya sahip olan ana ticaret ortağımız Euro Bölgesi ithalat talebinin 2011 yılı ikinci çeyreğinden itibaren ilk kez sınırlı da olsa artış göstermesi dikkat çekicidir. Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin ithalat talebinde son dönemde görülen güçlü artış eğilimi devam etmektedir. Ayrıca, Orta ve Doğu Avrupa bölgesi ithalat talebinde de kayda değer bir toparlanma göze çarpmaktadır. Öte taraftan, Asya bölgesi ithalat talebinin son çeyrekteki önemli artışın ardından Ocak-Şubat döneminde gerilediği görülmektedir (Grafik 4.2.4). Bu doğrultuda, dış talep koşullarında ılımlı bir toparlanma olduğu vurgulanmalıdır. Bu gelişmeler ışığında, yılın ilk çeyreğinde mal ve hizmet ihracatının ana eğiliminin güçlendiği, bununla birlikte altın ihracatındaki düşüş kaynaklı olarak

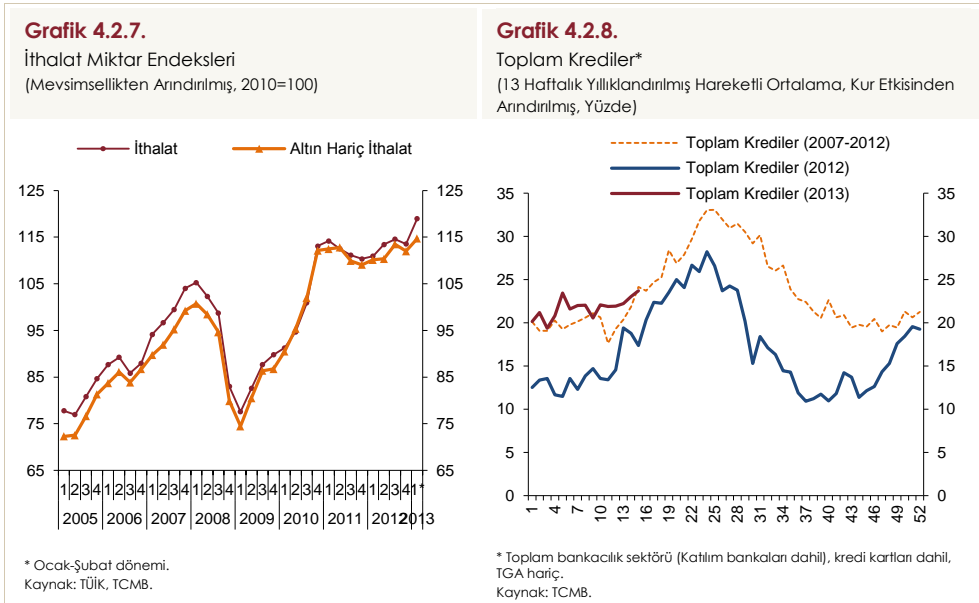
mal ve hizmet ihracatının yataya yakın bir seyir izlediği tahmin edilmektedir (Grafik 4.2.2).



Küresel PMI göstergeleri iktisadi faaliyetin global düzeyde toparlanacağına dair sinyaller içermektedir. Nitekim, küresel PMI imalat endeksi Mart ayında son iki ayda olduğu gibi 50 düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, hizmetler endeksi artış eğilimini ilk çeyrek genelinde sürdürerek hizmetler üretiminde bir hızlanmaya işaret etmektedir. Ek olarak, küresel yeni ihracat siparişleri Mart ayında on ay aranın ardından ilk kez 50 seviyesinin üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik 4.2.5). Orta vadeli göstergelerden ihracat ağırlıklı küresel büyüme görünümünde bir önceki Enflasyon Raporu dönemine göre önemli bir değişim görülmemektedir. Bu bağlamda, dış pazarların büyümesinin 2013 yılında bir önceki yıla kıyasla bir miktar hızlanacağı öngörülmektedir (Grafik 4.2.6).

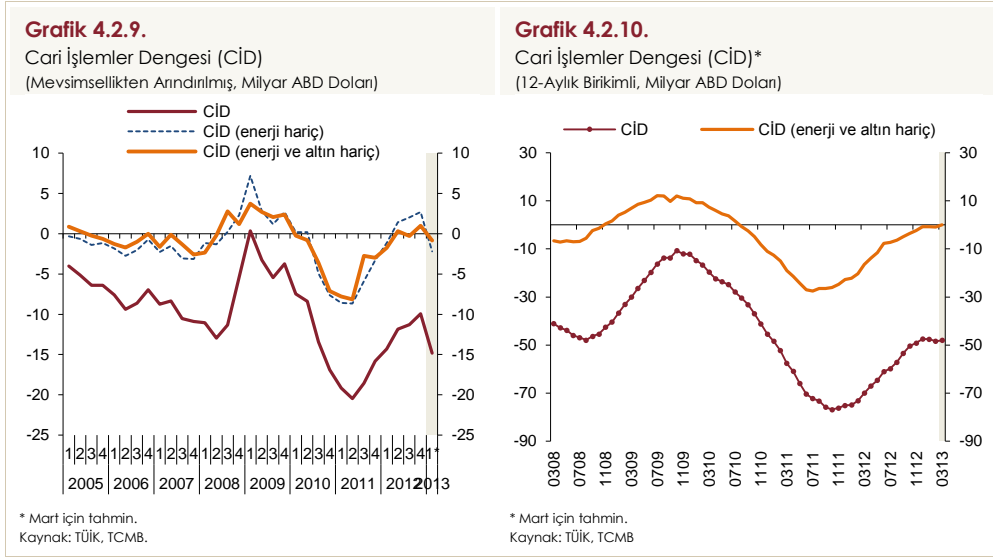


Ocak-Şubat döneminde ithalat miktar endeksi bir önceki çeyreğe kıyasla yüzde 4,8 oranında kayda değer bir artış göstermiştir. Yakın dönem göstergeleri ithalat miktar endeksinin Mart ayında düşüş gösterdiğine işaret etse de, mal ithalatının ilk çeyrek genelinde önemli bir artış gösterdiği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, ithalatın ana eğilimine ilişkin göstergelerden altın hariç ithalatın bir önceki çeyreğe göre daha ılımlı bir artış kaydettiği görülmektedir (Grafik 4.2.7). Bu doğrultuda, GSYİH altında yer alan mal ve hizmet ithalatının ilk çeyrekte toparlandığı düşünülmektedir (Grafik 4.2.2). Toplam krediler 2007-2012 ortalamasına yakın ancak, yurt içi talebin zayıf seyrettiği 2012 yılına kıyasla daha güçlü seyretmektedir. (Grafik 4.2.8). Ek olarak, güven endekslerinin iyileşmesi ve faizlerin düşük seyretmesi, nihai yurt içi talep üzerinde yukarı yönlü risk oluşturmaktadır. Bu gelişmeler ışığında, önümüzdeki dönemde iç talebin büyümeye daha fazla katkı yapacağı, dolayısıyla ithalat talebinde bir canlanma yaşanabileceği öngörülmektedir.



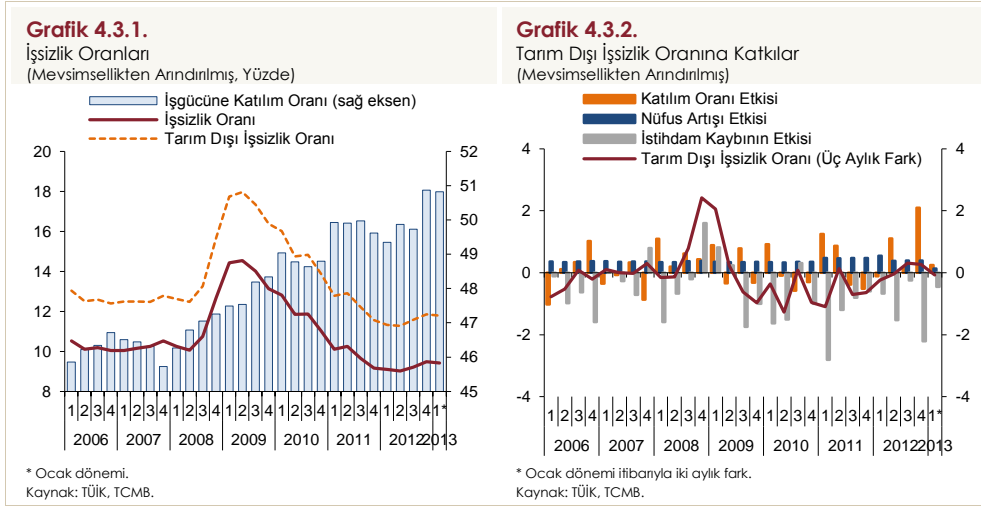
Cari işlemler dengesinde bir süredir gözlemlenen iyileşme sürecinde 2013 yılı ilk çeyreği itibarıyla özellikle ithalat talebindeki güçlü artışın etkisiyle bir miktar bozulma görülmektedir. Ancak, ana eğilime ilişkin göstergelerden altın ve enerji hariç cari işlemler dengesindeki bozulmanın daha sınırlı olduğu görülmektedir. Enerji hariç cari işlemler dengesinin enerji ve altın hariç cari işlemler dengesine oranla daha fazla gerilemesi altın dış ticaretinin de bozulmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Grafik 4.2.9). Cari açığı iyileşme sürecinin kesintiye uğraması 12 aylık birikimli cari işlemler dengesinin de son aylarda yatay bir seyir

izlemesine neden olmuştur (Grafik 4.2.10). Cari açığın sürdürülebilir düzeylere gelebilmesi için yurt içi talebin yakından takip edilmesi gerekmektedir.

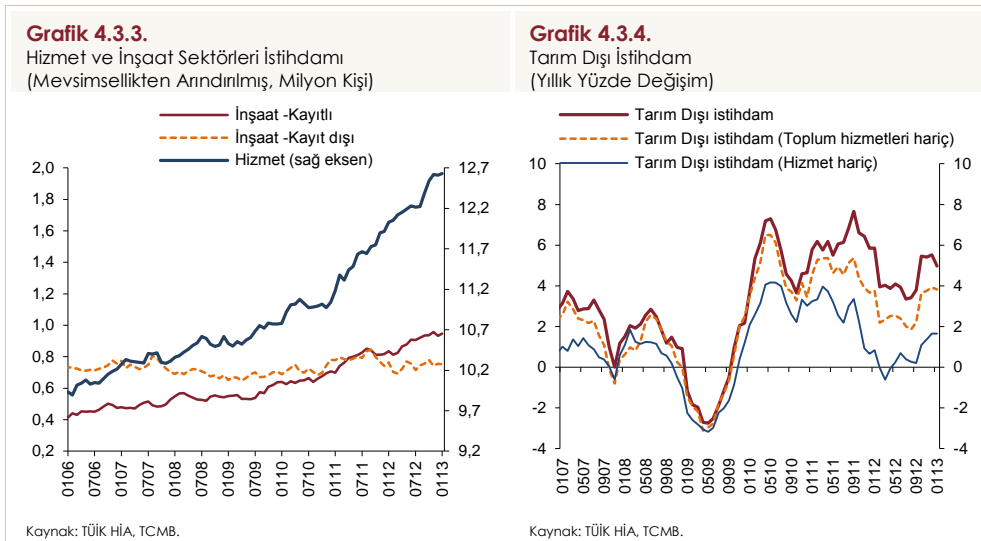


4.3. Emek Piyasası

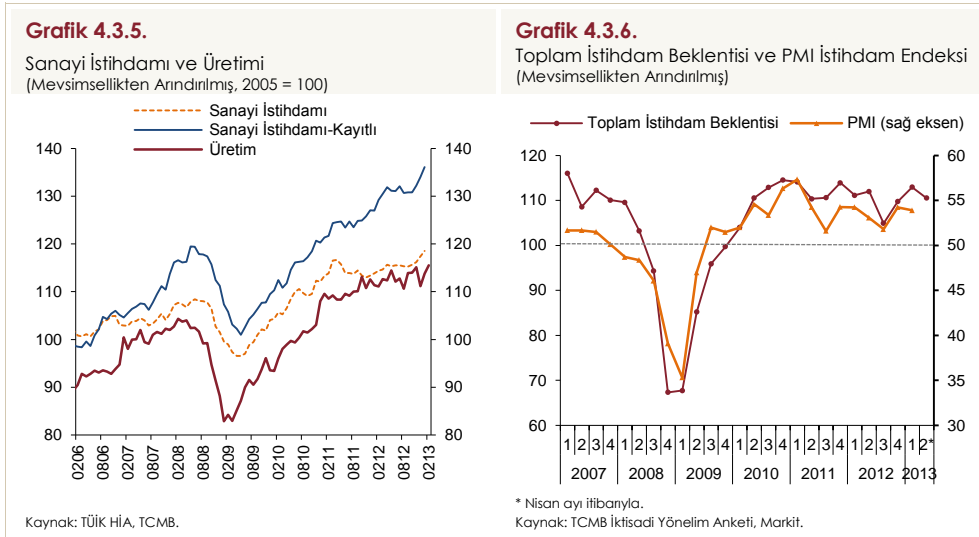
Toplam ve tarım dışı işsizlik oranları 2012 yılının son çeyreğinde bir önceki döneme göre artış göstermiştir (Grafik 4.3.1). Bu dönemde, tarım dışı istihdamda önceki dönemlere kıyasla belirgin bir artış gözlenmesine karşın işgücüne katılım oranının işsizlik oranı üzerindeki etkisi daha kuvvetli olmuştur (Grafik 4.3.2). İşgücüne katılım oranının geçtiğimiz yıllarda istikrarlı bir artış eğilimi sergilediği gözlenmektedir (Kutu 4.4). Öte yandan, Aralık döneminde yükseliş gösteren toplam ve tarım dışı işsizlik oranları, 2013 yılının Ocak döneminde bir önceki döneme göre azalarak sırasıyla yüzde 9,4 ve yüzde 11,8 oranlarında gerçekleşmiştir (Grafik 4.3.1). Bu gelişmede tarım dışı istihdam artışının yanı sıra, nüfus artışının genel eğilimine kıyasla oldukça düşük kalması da etkili olmuştur.



2012 yılında tarım dışı istihdam artışları asıl olarak hizmetler sektöründen kaynaklanmıştır. Hizmetler sektörü içinde en yüksek katkıyı ise mali kuruluşlar, gayrimenkul kiralama ve iş hizmetleri alt kalemleri ve kamu yönetimi, eğitim ve sağlık hizmetlerini ihtiva eden toplum hizmetleri sağlamıştır. Ancak, hizmetler sektörü istihdamının Kasım döneminden itibaren yavaşlamaya başladığı ve Aralık döneminde bir önceki döneme göre azaldığı gözlenmektedir (Grafik 4.3.3). 2012 yılının Aralık döneminde tarım dışı istihdam yıllık artış oranı yüzde 5,5 olarak gerçekleşirken, toplum hizmetleri alt kalemi hariç tutulduğunda yüzde 3,9 ve tüm hizmetler sektörü dışarıda bırakıldığında ise yüzde 1,6 düzeyine inmektedir (Grafik 4.3.4). Hizmetler sektörü istihdamı bu yılın Ocak döneminde yeniden bir önceki döneme göre sınırlı bir miktarda artmıştır (Grafik 4.3.3). Bununla birlikte, hizmetler sektörünün tarım dışı istihdam yıllık artışına katkısı 2013 yılının Ocak döneminde bir önceki döneme göre azalmıştır (Grafik 4.3.4).



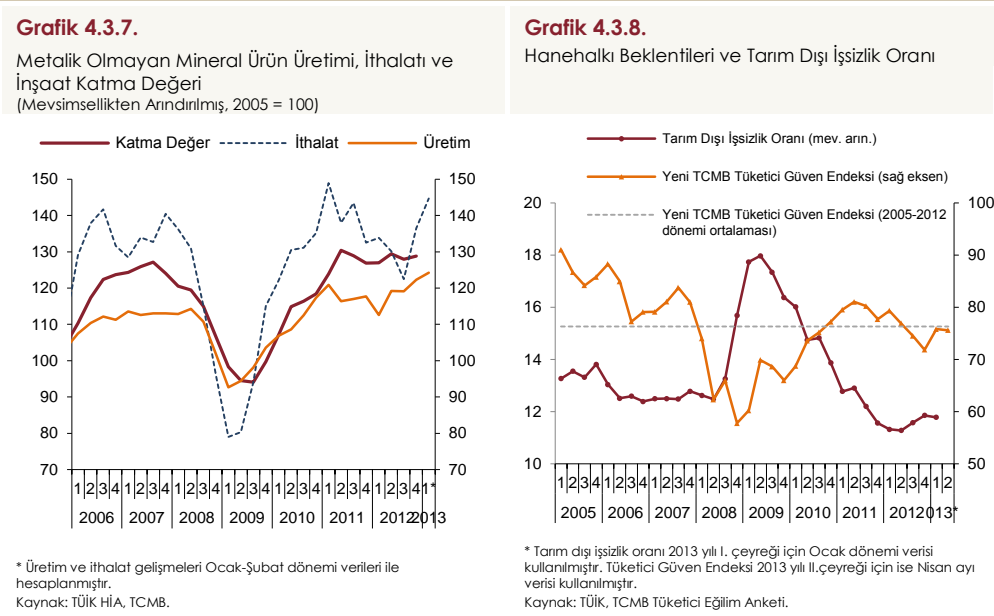
Benzer biçimde, inşaat sektörü istihdamında 2012 yılının başından bu yana süregelen artış eğilimi yılın son aylarında kırılmıştır. Yılın son çeyreğinde bir önceki döneme göre yükselen inşaat sektörü istihdamı, 2012 Aralık döneminde gerilemiş, 2013 Ocak döneminde ise sınırlı da olsa yeniden bir önceki döneme göre artış göstermiştir (Grafik 4.3.3). Ayrıca, sanayi istihdamı 2012 yılının son çeyreğinin ardından hem Aralık döneminde hem de 2013 yılının Ocak döneminde önceki dönemlere göre artış sergilemiştir. Bu dönemde sanayi istihdamında gerçekleşen artışlar tarım dışı istihdamdaki artışta belirleyici bir rol oynamıştır. Sanayi sektöründe kayıtlı istihdam üretim gelişmeleriyle uyumlu hareket ederek artmaya devam etmiştir (Grafik 4.3.5).



Öncü göstergeler, 2013 yılının ilk çeyreğinde istihdam koşullarının olumlu olduğu yönünde sinyaller vermektedir. İlk olarak, sanayi üretimi Ocak-Şubat döneminde bir önceki yılın son çeyreğine göre artış göstermiştir (Grafik 4.3.5). Ayrıca, imalat sanayi istihdamı için gösterge niteliğinde olan PMI istihdam değeri yılın ilk çeyreğinde, bir önceki çeyreğe göre bir miktar azalmasına karşın, iyimser beklentiler yönündeki hareketini sürdürmüştür (Grafik 4.3.6). Benzer biçimde, İktisadi Yönelim Anketi göstergeleri arasında yer alan ve imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren özel şirketlerin görüşlerini yansıtan Toplam İstihdam Beklentisi yılın ilk çeyreğinde geçen yılın son çeyreğine göre belirgin bir biçimde artmıştır (Grafik 4.3.6). Toplam İstihdam Beklentisi Nisan ayında bir önceki aya göre bir miktar azalmasına karşın iyimser beklentiler yönündeki seyrini sürdürmüştür. Bunlara ek olarak, inşaat sektörüne ara malı sağlayan metalik olmayan mineral ürünler imalatı sektörünün yılın ilk çeyreğine ilişkin üretim ve ithalat gelişmeleri inşaat faaliyetinde iyileşmeye işaret etmektedir. Mineral ürün

imalatı sektörü Ocak-Şubat döneminde sınırlı bir oranda artarken, ithalatında ise belirgin bir artış gözlenmektedir (Grafik 4.3.7).

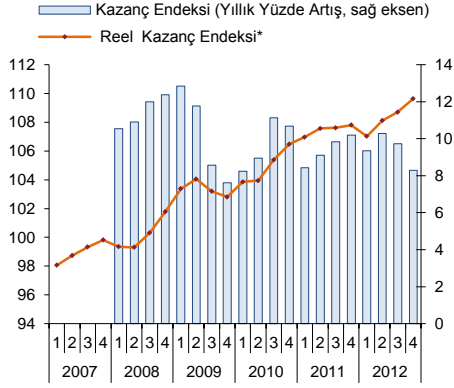
Türkiye genelinde hanehalkının görüşlerini yansıtan TCMB Tüketici Güven Endeksi 2013 yılının ilk çeyreğinde bir önceki döneme göre artarak uzun dönem ortalamasına ulaşmıştır (Grafik 4.3.8). Tüketici Güven Endeksi Mart ayında bir önceki aya göre bir miktar gerilemesine karşın, Nisan ayında yeniden artış göstermiştir. Benzer biçimde, Tüketici Güven Endeksi'nin alt kalemleri arasında yer alan İşsiz Sayısı Beklentisi Mart ayında bir önceki aya göre yüksek bir oranda azalarak kötüleşmişti, fakat Nisan ayında bir miktar artmıştır. İşgücü piyasasına ilişkin diğer öncü göstergelerle çelişen bu sinyalin izlenmesi gerektiği düşünülmektedir.



Emek piyasası gelişmeleri iç talep açısından değerlendirildiğinde, toplam ücret ödemelerindeki artışın 2012 yılı genelinde yurt içi tüketim harcamalarına destek sağladığı görülmektedir. Asgari ücrette gözlenen artışlara paralel olarak İşgücü Maliyeti Endeksleri kapsamında yayımlanan tarım dışı sektörde saatlik kazanç endeksi yılın son çeyreğinde reel olarak artmaya devam etmiştir (Grafik 4.3.9). Ancak, dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamalar dışarıda bırakılarak hesaplanan hanehalkı yurt içi tüketim harcamalarında 2012 yılı genelinde belirgin bir artış gözlenmemektedir (Grafik 4.3.10).

Grafik 4.3.9.

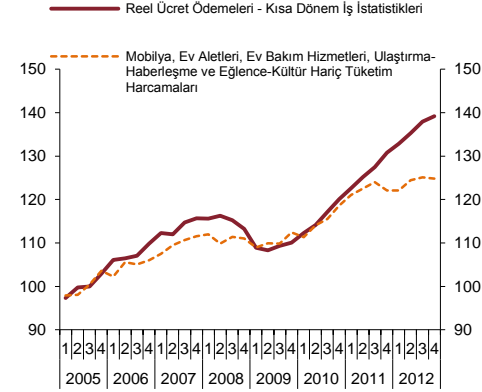
Tarım Dışı Sektörlerde Saatlik İşgücü Maliyeti
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2008=100)



* Reelleştirilirken üç çeyreklik TÜFE ortalaması kullanılmıştır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Grafik 4.3.10.

Hanehalkı Yurt İçi Tüketimi* ve Reel Ücret Ödemeleri** (Mevsimsellikten Arındırılmış, 2005=100)



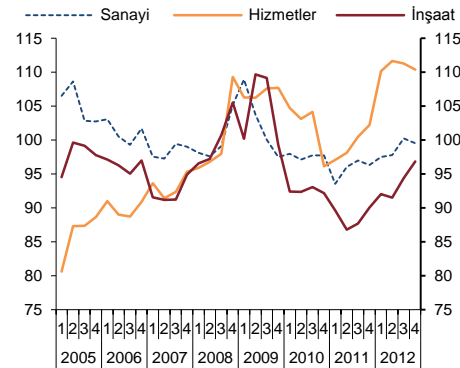
* Sabit fiyatlar ile açıklanan hanehalkı yurt içi tüketim harcamalarından Mobilya, Ev Aletleri, Ev Bakım Hizmetleri, Ulaştırma ve Haberleşme ile Eğlence ve Kültür alt kalemlerinin çıkarılması ile hesaplanmıştır.

** Sanayi, İnşaat, Ticaret, Konaklama-Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri ve Ulaştırma-Depolama sektörlerindeki toplam ücret ödemelerinin ağırlıklı ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Ücret ödemeleri reelleştirilirken TÜFE kullanılmıştır.
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Ücret gelişmeleri maliyet unsuru olarak incelendiği takdirde, sanayi ve hizmetler sektörlerinde reel birim ücretlerin 2012 yılının son çeyreğinde bir önceki döneme göre azaldığı gözlenmektedir (Grafik 4.3.11). Hizmetler sektörüne ilişkin olarak reel birim ücretlerde 2011 yılından itibaren süregelen artış eğiliminin 2012 yılının ikinci yarısında meydana gelen ciro artışlarının etkisiyle kesintiye uğradığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde, sanayi sektöründe hem toplam ücret ödemelerinde hem de üretimde artış gözlenmiştir (Grafik 4.3.11).

Grafik 4.3.11.

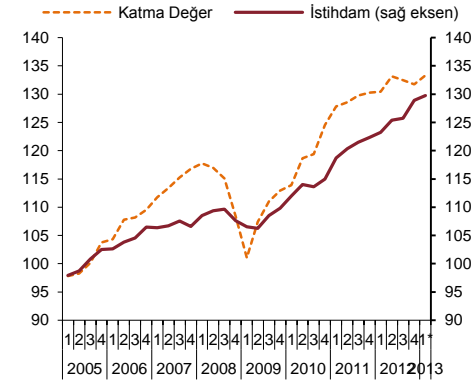
Reel Birim Ücret* (Çalışılan Saat Başına Ücret/Verimlilik)
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2008=100)



* Hizmetler sektöründe reel birim ücret toplam ücret ödemelerinin ciroya bölünmesi ile hesaplanmıştır. Sanayi ve İnşaat sektörlerinde ise toplam ücret ödemeleri üretim ve üç çeyreklik TÜFE ortalamasına bölünmüştür.
Kaynak: TÜİK Kısa Dönem İş İstatistikleri, TCMB.

Grafik 4.3.12.

Tarım Dışı Sektörde Katma Değer ve İstihdam
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2005=100)



* Tahmin.
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Özetle, geride kalan yılın son çeyreğinde tarım dışı sektörlerde istihdam artışları gerçekleşmesine karşın işgücüne katılım oranının daha hızla yükselmesi işsizlik oranlarının bir önceki döneme göre artmasına yol açmıştır. 2013 yılının ilk çeyreğine ilişkin öncü göstergeler ve Ocak 2013 dönemi işgücü piyasası verileri ışığında, tarım dışı istihdam artışlarının yılın ilk çeyreğinde de sürmesi beklenmektedir (Grafik 4.3.12). Bununla birlikte, küresel iktisadi görünüme ilişkin belirsizliklerin özellikle sanayi sektöründe istihdam koşullarındaki iyileşmeyi sınırlandırabileceği düşünülmektedir.

Kutu
4.1

Sanayi Üretim Endeksinde Güncellemeler

Sanayi üretim endeksi (SÜE) iktisadi faaliyetin seyrine ilişkin takip edilen en önemli göstergelerdendir. TÜİK tarafından ilk kez 1986=100 bazlı olmak üzere 1989 yılında yayımlanan SÜE, daha sonra 1992=100 ve 1997=100 bazlı olarak güncellenmiştir. Ekim 2008'de 1997=100 bazlı endeksin yayımlanması sona ermiş ve TÜİK, Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyet Sınıflaması olan NACE Rev.1.1'e göre veriler yayımlamaya başlamıştır (Tablo 1). Diğer taraftan, 2011 yılı Ocak ayından itibaren NACE Rev.2'ye geçilmiş ancak, baz yılı değiştirilmemiştir. 2013 yılı Ocak ayından itibaren ise SÜE verileri 2010=100 bazlı olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Önümüzdeki dönemde de gerek SÜE gerekse diğer göstergelerde bu tür güncellemeler olacaktır. Bu çerçevede, bu kutuda 2005=100 ve 2010=100 bazlı SÜE verileri karşılaştırılmakta, yapılan güncellemeler sonucu iktisadi faaliyetin seyrine ilişkin yapılan analizler değerlendirilmektedir.

Tablo 1. SÜE Verileri

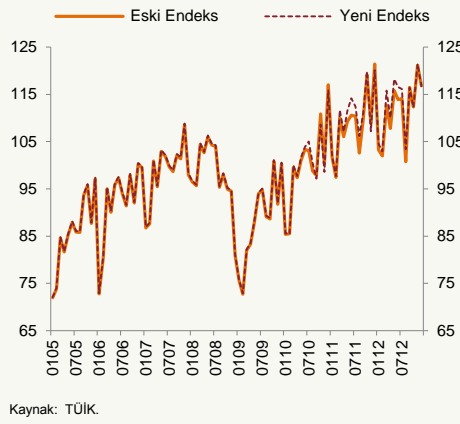
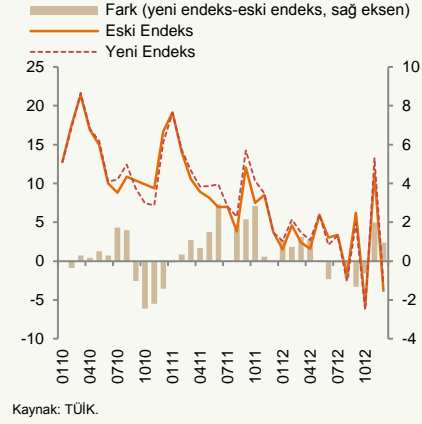
Baz Yılı	Sınıf	Yayımlanmaya Başlanılan Tarih	Verinin Başlangıç Tarihi	Verinin Bitiş Tarihi
1997=100	ISIC	1999	Ocak 1997	Ekim 2008
2005=100	NACE 1	2008	Ocak 2005	Aralık 2010
2005=100	NACE 2	2011	Ocak 2005	Aralık 2012
2010=100	NACE 2	2013	Ocak 2005	-

Ekonomideki yapısal değişiklikleri yansıtabilmek amacıyla oluşturulan yeni endekste baz yılı değiştirilmiş, işyeri ve madde sayıları artırılarak kapsam genişletilmiştir. Buna bağlı olarak, sanayi üretim endeksi alt sektörlerinin ağırlık yapısı da değiştirilmiştir. Bu değişiklik kapsamında madencilik ve elektrik-gaz-buhar sektörlerinin ağırlıkları artarken imalat sanayinin payı gerilemiştir (Tablo 2).

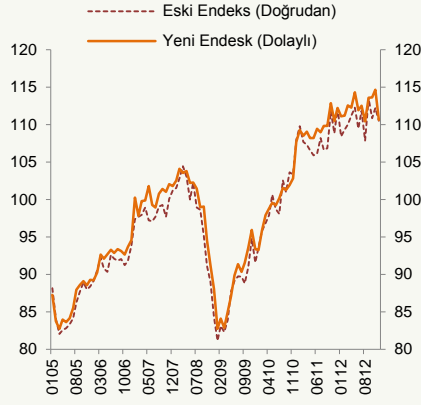
Tablo 2. SÜE Alt Kalemler Ağırlık Yapısı (Yüzde)

NACE Rev.2	2005=100	2010=100
B- Madencilik ve Taşocakçılığı	3,60	6,05
C- İmalat Sanayi	85,85	81,51
D- Elektrik-gaz-buhar ve iklimlendirme	10,55	12,44
Toplam Sanayi	100,00	100,00

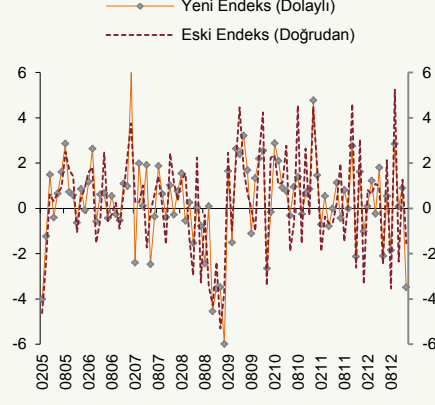
2010 bazlı yeni endeksin ana ve alt kalemleri 2005 bazlı eski endeksin yıllık büyüme oranları ile geriye götürülmüştür. Bu sebeple, değişen ağırlık yapısının etkisiyle 2010 yılı sonrasında seviye olarak bazı dönemlerde ayrışan her iki endeksin 2010 öncesi verilerinde önemli bir fark yoktur (Grafik 1). Öte yandan, 2010 ve sonrası dönemler için yıllık yüzde değişimler incelendiğinde, bazı aylarda 2,9 puana varan ayrışmalar görülmektedir (Grafik 2). Bununla birlikte, her iki endeksin seviye olarak Aralık 2012 itibarıyla oldukça yakın olduğu not edilmelidir.

Grafik 1. Eski ve Yeni Endeks Seviyelerinin Karşılaştırması (2010=100)**Grafik 2.** Eski ve Yeni Endeksin Yıllık Yüzde Değişimleri

Yeni yayımlanmaya başlanan endeksteki en önemli değişikliklerden biri mevsimsellikten arındırma yöntemine ilişkindir. İklim ve talep şartlarının aylara göre değişmesi nedeniyle yakın dönemli analizler için SÜE'nin mevsimsel etkilerinden arındırılması gerekmektedir. Mevsimsel bileşenin gözlemlenemeyen bir değişken olması nedeniyle bu bileşenin çeşitli yöntemlerle (TRAMO SEATS ve X12 gibi) tahmin edilmesi gerekmektedir. Birden fazla verinin toplamı şeklinde yayımlanan verilerde mevsimsel bileşenin tahmin yöntemi seçimine ek olarak, mevsimsellikten arındırılmış verinin *doğrudan* mı yoksa *dolaylı* yolla mı hesaplanacağı sorusu da ortaya çıkmaktadır. Doğrudan mevsimsellikten arındırma yönteminde, ilgili seri alt bileşenlerin toplamı (mevsimsellikten arındırılmamış) olarak elde edildikten sonra bu seri mevsimsellikten arındırılmaktadır. Dolaylı yöntemde ise her bir alt bileşen mevsimsellikten arındırıldıktan sonra bu serilerin ağırlıklı toplamı şeklinde ana serinin mevsimsellikten arındırılmış verileri elde edilebilmektedir. TÜİK, 2005 bazlı endekste SÜE'yi doğrudan mevsimsellikten arındırma yöntemiyle açıklarken, yeni endeksle birlikte ikili ekonomik faaliyet bazındaki sektörlerin (gıda, tekstil, mobilya gibi) mevsimsellikten arındırılmış verilerin ağırlıklandırılmasıyla hesaplanan dolaylı yöntemle geçmiştir.

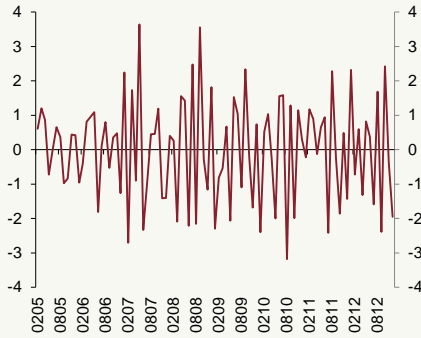
Grafik 3. Doğrudan ve Dolaylı Olarak Mevsimsellikten Arındırılmış SÜE Verileri (2010=100)

Kaynak: TÜİK.

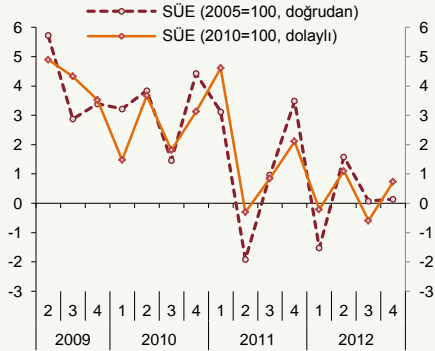
Grafik 4. Doğrudan ve Dolaylı Olarak Mevsimsellikten Arındırılmış Endekslerin Aylık Yüzdde Değişimleri

Kaynak: TÜİK.

Mevsimsellikten arındırılmış verilerdeki güncellemeler incelendiğinde, doğrudan arındırılmış olarak hesaplanan eski endeks ile dolaylı olarak arındırılmış yeni endeksin zaman zaman önemli oranda ayrıştığı görülmektedir. Nitekim, her iki endeksin seviye olarak 2012 yılı sonu itibarıyla oldukça yakın olmalarına karşın geçmiş dönemlerde farklı iktisadi anlam içeren hareketler izlediği gözlenmektedir (Grafik 3). Doğrudan arındırılmış endeks 2011 yılı Ocak ayı ile 2012 yılı Aralık ayı arasında oldukça dalgalı bir seyir izlerken, dolaylı olarak arındırılmış endeks daha yumuşak hareketler göstermiştir. Aylık değişimler de bu durumu teyid etmektedir. Son dönemde eski endeksin aylık değişimleri oldukça geniş bir bantta dalgalanırken yeni endeksin aylık değişimleri daha dar bir bantta dalgalanmaktadır (Grafik 4). Böylece, aylık değişimler arasında bazı aylarda belirgin farklar oluşmaktadır (Grafik 5).

Grafik 5. Aylık Yüzdde Değişimler Arasındaki Fark (Mevsimsellikten Arındırılmış ,Yeni Endeks-Eski Endeks)

Kaynak: TÜİK.

Grafik 6. SÜE'nin Bir Önceki Döneme Göre Değişimi (Mevsimsellikten Arındırılmış, Yüzdde)

Kaynak: TÜİK.

Yazında SÜE gibi bir seri için mevsimsellikten arındırılmış değerlerin elde edilmesinde doğrudan ya da dolaylı yöntemin daha iyi olduğuna dair teorik ya da ampirik bir bulgu yoktur (Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) Yöntem Kitapçığı, Sayfa 20). Öte yandan, son küresel krizin sektörel dinamikler üzerindeki farklılaşan etkileri nedeniyle mevsimsellikten arındırmada dolaylı yaklaşımı da takip etmenin önemi artmıştır. Örneğin, Koçak, Mazzi ve Moaura (2010) Euro Bölgesi sanayi üretimi için yaptıkları analizde kriz döneminde doğrudan ve dolaylı yolla hesaplanan verilerin farklı sinyaller verebileceğini göstermiştir. Nitekim, Avrupa İstatistik Ofisi de, Ocak 2012'den itibaren Euro Bölgesi verilerinin mevsimsellikten arındırılmasında dolaylı yönteme geçmiştir (Avrupa Merkez Bankası Aylık Bülten, Nisan 2012). Türkiye ekonomisi için de GSYİH verilerinin doğrudan ve dolaylı yolla mevsimsel etkilerden arındırmanın kriz sonrası farklı sinyaller verebileceği gösterilmiştir (Enflasyon Raporu 2012-II, Kutu 4.1).

Sonuç olarak, ekonominin dinamik yapısının sonucu olarak ortaya çıkan yapısal değişiklikler verilerde güncelleme gereksinimi doğurmaktadır. Güncellemeler sonucu bir verinin bazı dönemlere ilişkin verdiği sinyaller belirgin olarak farklılaşabilmektedir. Örneğin, mevsimsellikten arındırılmış SÜE'nin bir önceki çeyreğe göre değişimi incelendiğinde, 2005=100 bazlı veriler 2012 yılı üçüncü ve dördüncü çeyreklerinde SÜE'de önemli bir değişim olmadığına işaret ederken, güncellenen veriler üçüncü çeyrekte üretimin daraldığı, son çeyrekte ise bunu telafi ettiği şeklinde yorumlanabilmektedir (Grafik 6). Bu durum, anket göstergeleri, ihracat ve ithalat ile finansal koşullar gibi göstergelerin hareketi ile SÜE arasındaki ilişkiye dair geçmişte yapılan çıkarımları da değiştirebilecektir. Bu çerçevede, SÜE ve GSYİH gibi verilerde güncelleme olabileceği ve güncellemeler sonrası ilgili serilerdeki hareketlere ilişkin analizlerin geriye dönük olarak gözden geçirilmesi gerekebileceği dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

Avrupa İstatistik Ofisi Mevsimsellikten Arındırma Klavuzu (ESS Guidelines on Seasonal Adjustment), 2009.

"İktisadi Faaliyetin Ana Eğilimi ve Mevsimsellikten Arındırılmış Veriler", Enflasyon Raporu, Kutu 4.1, Nisan 2012.

Koçak, A., Mazzi, G., ve Moaura, F. (2010), "How seasonal adjustment can affect the message delivered to policy makers: a simulation approach based on the euro area industrial production" 6. Avrupa İstatistik Ofisi İş Çevrimi Analizi Toplantısında Sunulan Çalışma.

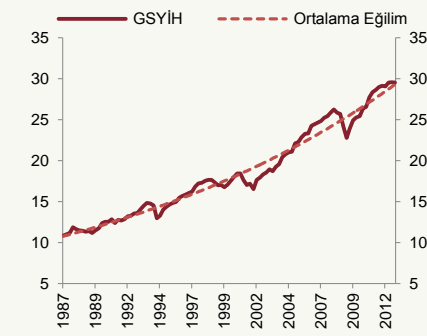
"The New Approach to Seasonal Adjustment of European Aggregates in Short-Term Statistics", Avrupa Merkez Bankası Aylık Bülteni, Kutu 5, Nisan 2012.

Kutu
4.2

Sermaye Birikiminin Kapasite Kullanım Oranlarına Etkisi

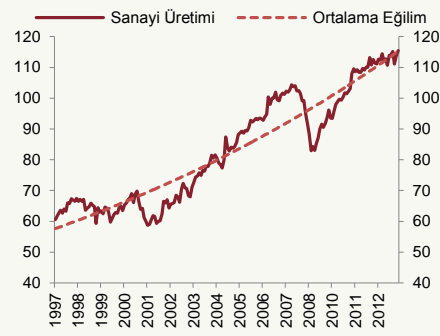
İktisadi faaliyette 2009 krizinden sonra görülen hızlı toparlanma sürecinde GSYİH ve sanayi üretimi gibi başlıca makro göstergeler kriz öncesi eğilimlerine hızlı bir şekilde geri ulaşmış (Grafik 1 ve 2), ancak imalat sanayi kapasite kullanım oranı (KKO) kriz öncesindeki yıllarda hakim olan seviyesinin oldukça altında seyretmeye devam etmiştir (Grafik 3). Enflasyon baskıları açısından takip edilen önemli göstergelerden biri olan KKO'nun çıktı açığına ilişkin diğer göstergelerle uyumsuz seyri para politikası uygulamasında önemli bir soru olarak gündeme gelmektedir. Bu kutuda, yatırımlardaki güçlü seyrin bahsedilen uyumsuzlukta oynadığı rol değerlendirilmektedir.¹

Grafik 1. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 1998 Fiy., Milyar TL)



Kaynak: TÜİK, Kendi hesaplamalarımız.

Grafik 2. Sanayi Üretim Endeksi
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2010=100)



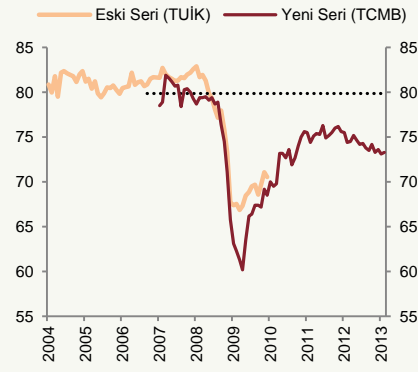
Kaynak: TCMB, Kendi hesaplamalarımız.

2001 krizini takip eden büyüme döneminde ekonominin genelinde yatırımlar güçlü seyretmiştir. Genel olarak, yatırımlar güçlü olduğunda üretim kapasitesi hızlı bir şekilde artar; eğer bu artış üretim miktarındaki artıştan yüksekse kapasite kullanım oranı düşer. Grafik 4'te 2005 sonrası dönemde GSYİH'deki artış ile yatırımların güçlü olmasından kaynaklanan üretim kapasitesi artışı karşılaştırılmaktadır.² Şekildeki kesikli çizgi GSYİH'nin 2005-2012 dönemindeki ortalama büyüme eğilimini göstermektedir. Bu ortalama eğilime sermayedeki ortalama üstü büyümenin etkisi eklendiğinde ortaya çıkan ve aynı grafikte gösterilen ölçü, güçlü yatırımların 2005-2012 döneminde üretim kapasitesindeki artışı ortalama büyüme eğilimindeki artışın üzerinde tuttuğunu göstermektedir. GSYİH'deki artış ise bu ölçüdeki artıştan daha az, ortalama eğilim civarında gerçekleşmiştir. Anılan sermaye etkisinin kaynağı olan ortalama üstü sermaye birikimi ise ayrı olarak Grafik 5'te gösterilmektedir.³

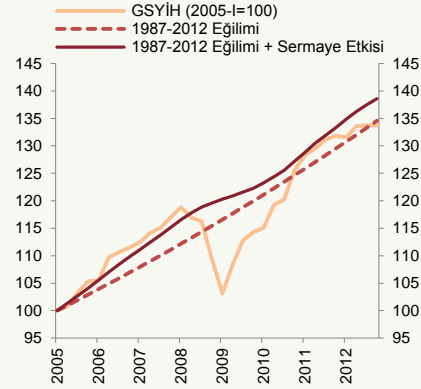
¹ Bu kutu Demiroğlu ve Sankaya (2013) çalışmasına dayanmaktadır.

² 2005 yılının ilk çeyreği çıktı açığının sifira görece yakın olarak değerlendirildiği bir dönem olduğu için grafikler 2005 yılından başlatılmıştır.

³ Bu grafikteki seri, Demiroğlu (2012) çalışmasında hesaplanmış olan sermaye endeksinin ortalama üstü büyümelerinin birikimli toplamını göstermektedir. Grafik 4'teki sermaye etkisi ise, anılan birikimli toplamın sermaye payı olan 0,5 ile çarpılması yoluyla elde edilmiştir. Detaylar için bakınız Demiroğlu ve Sankaya (2013).

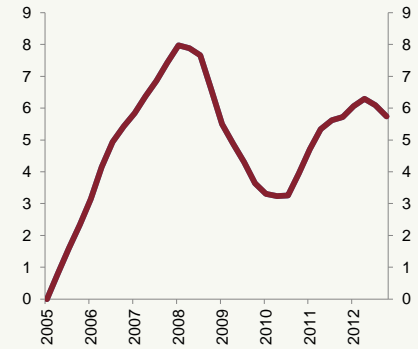
Grafik 3. Kapasite Kullanım Oranı
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Yüzde)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

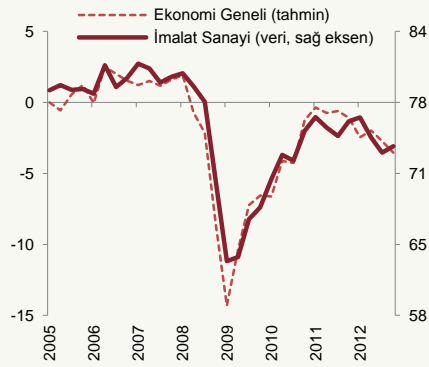
Grafik 4. Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ve Eğilimi
(Mevsimsellikten Arındırılmış, 2005-İ=100)

Kaynak: TÜİK, Kendi hesaplamalarımız.

GSYİH'yi Grafik 4'teki üretim kapasitesi ölçüsünün yüzdesi olarak ifade ettiğimizde, ekonominin geneli için kapasite kullanım oranı olarak yorumlanabilecek bir ölçü ortaya çıkmaktadır (Grafik 3'deki kesikli çizgi). GSYİH kriz öncesi eğilimine dönmeye rağmen, anılan oran sermaye birikiminin etkisiyle kriz öncesi eğilimine dönmemiştir.

Grafik 5. Ortalama Üstü Sermaye Büyümesi
(Yüzde)

Kaynak: Kendi hesaplamalarımız.

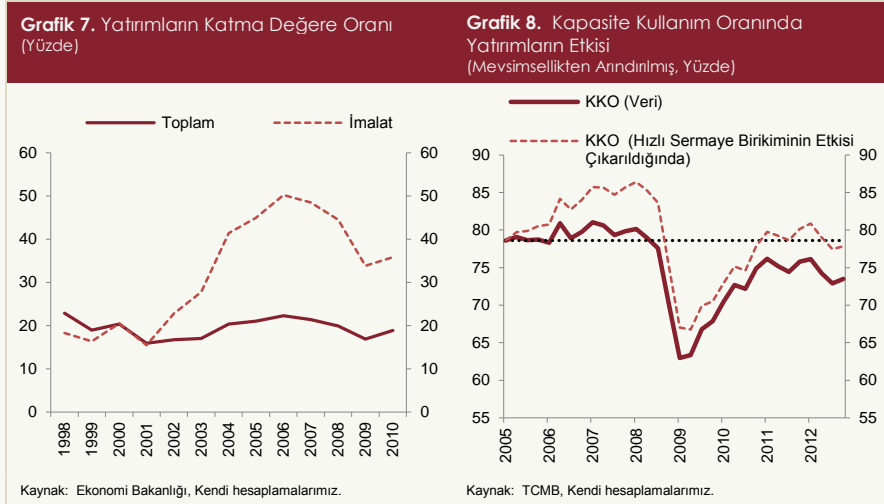
Grafik 6. Kapasite Kullanım Oranları
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Yüzde)

Kaynak: TÜİK, TCMB, Kendi hesaplamalarımız.

Anılan dönemde imalat sektöründe de yatırımların oldukça güçlü seyretmiş olması, bu sektörde de güçlü bir sermaye etkisi olabileceğini ve kapasite kullanım oranını düşük tutmuş olabileceğini düşündürmektedir (Grafik 6). Nitekim, Grafik 6'da imalat sanayi KKO serisi ile ekonomi genelinden gelen seri benzer davranış göstermektedir.⁴ Ancak, yukarıda ekonominin geneli için hesaplanmış olan

⁴ Grafik 6'da eski ve yeni KKO serileri birleştirilmiş olarak gösterildiği için Grafik 3'tekinden farklı görünmektedir.

sermaye etkisi, imalat sanayi için doğrudan hesaplanamamaktadır.⁵ Öte yandan, Grafik 7'de görüldüğü gibi, yatırımlardaki güçlü seyir imalat sanayisinde ekonominin geneline kıyasla çok daha güçlü olmuştur. Dolayısıyla, imalat sanayisinde de ortalama eğilime ek olarak en azından Grafik 5'te gösterilen miktarda bir kapasite artışının gerçekleşmiş olması beklenebilir.⁶ Eğer böyle bir kapasite artışı olmasaydı, imalat sanayi üretimindeki toparlanma altında KKO'ya ne olurdu sorusunun cevabı, KKO verisini oluşturan sayıları Grafik 5'te görülen yüzde miktarlarda artırarak bulunabilir (Grafik 8). Bu çerçevede yapılan hesaplamalar, anılan imalat sanayi kapasite artışı olmasaydı, KKO verisinin kriz sonrasında daha yüksek bir seviyeye (2005'teki düzeyine) ulaşacağını göstermektedir. Grafik 8'deki bu yeni seri, Grafik 1 ve 2'de görülen GSYİH ile sanayi üretimindeki toparlanma ile uyumludur.



Özetle bu analizde, KKO'nun görece düşük kalması yatırımların kriz öncesindeki yıllardan başlayarak güçlü seyretmiş olmasına bağlanmaktadır. Yatırımlardaki hızlı büyüme (ve bu yatırımların sağladığı sermaye birikimi) üretim kapasitesinin ortalama üstü büyümesini sağlarken, üretim aynı dönemde ortalama bir hızda büyümüştür. Bu gelişme, kapasite kullanım oranının kriz öncesi eğiliminin altında kalmasında önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir.

⁵ Yatırım verilerinin sektörel düzeyde türlerine göre ayrıştırılmaması bunun nedenidir.

⁶ KKO verisine kaynak teşkil eden İktisadi Yönelim Anketi sorusunda, "fiziki kapasiteye göre fiilen gerçekleştirilen kapasite kullanımı" sorulmaktadır. Firmaların cevap verirken fiziki sermayelerini kullanma oranlarını göz önünde bulundurduğu değerlendirilirse, anılan sermayenin yüzde 1 fazla olması (üretim düzeyi sabit tutulduğunda) kapasite kullanım oranının yüzde 1 az olmasını gerektirecektir.

Kaynakça

Demiroğlu, U. (2012). "Türkiye'de Sermaye Stođu ve Sermaye Hizmetleri Endeksi", TCMB Ekonomi Notları, 12/26.

Demiroğlu, U. ve Ç., Sankaya (2013). "The Capacity Buildup over the Past Decade and the Capacity Utilization Rate in Turkey", TCMB Ekonomi Notları, 13/12.

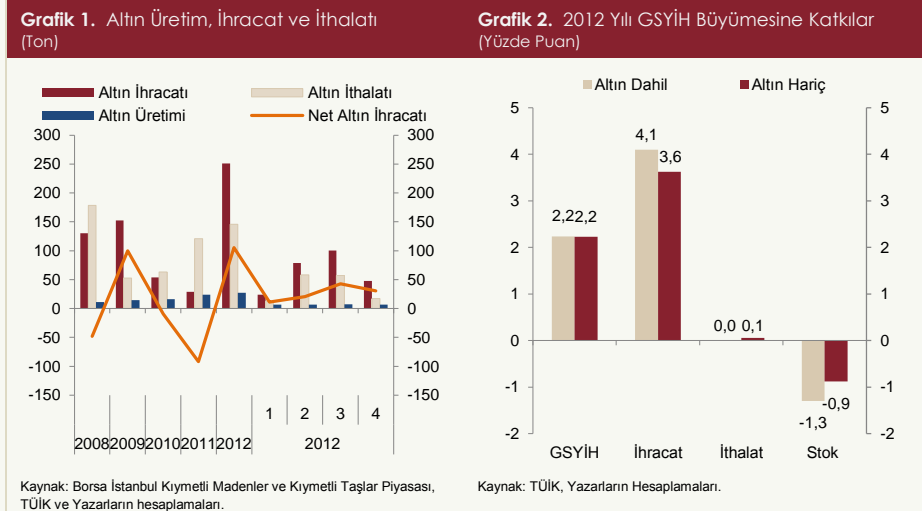
Kutu
4.3

Altın Dış Ticaretinin Makro Büyüklüklere Etkisi

2012 yıl genelinde nominal altın ithalatı yüzde 22,2 oranında artarken nominal altın ihracatı yüzde 804,8 oranında artış göstermiştir. Altın ihracatının ithalata kıyasla oldukça güçlü bir oranda yükselmesi altın dış ticaretinin makro büyüklükler üzerine etkilerine dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu kutuda, altın dış ticaretinin GSYİH büyümesine ve cari açığa olan etkileri incelenmektedir.

Net altın ihracatının büyümeye katkı yapabilmesi için altının ihraç edilen dönemde yurt içinde üretilmesi veya işlenmesi gerekmektedir. Yurt içinde üretilmeyen veya işlenmeyen altının ihraç edilmesi büyümeyi değiştirmeyen büyümenin kompozisyonuna etki etmektedir.⁷

Altın ticareti miktar bazında değerlendirildiğinde 2012 yılında yaklaşık olarak 251 ton ihracat, 146 ton ithalat ve 27 ton üretim yapıldığı görülmektedir (Grafik 1). Bu dönemde altın ihracatı bir önceki yıla göre 222 ton artış gösterirken, ithalat 25 ton, üretim ise 3 ton artış kaydetmiştir. Başka bir ifadeyle, net altın ihracatındaki artış 197 ton civarında gerçekleşirken, bu farkın yalnızca 3 tonu üretim artışı tarafından karşılanmıştır. Dolayısıyla, altın net dış talebinin karşılanmasında cari yıl içerisinde yapılan yurt içi üretimin payının çok düşük olduğu ve bu nedenle son dönemde yapılan yüksek miktarda altın ihracatının GSYİH büyümesine yansımalarının oldukça sınırlı kaldığı tahmin edilmektedir.



⁷ Net altın ihracatının GSYİH büyümesine ve kompozisyonuna olan etkisi için bakınız: Aktaş ve diğerleri (2012).

Bu bilgiler ışığında yapılan hesaplamalara göre altın ihracatının büyüme üzerine net etkisinin 0,1 puandan daha az olduğu düşünülmektedir. Öte yandan, altın dahil ihracatın yıllık büyümeye katkısı 4,1 puan olarak gerçekleşirken, altın dışlandığında ihracatın katkısı 3,6 puana gerilemektedir. Altın hariç ithalat büyümeye sınırlı da olsa pozitif katkı yaparken, altın dahil ithalat katkı yapmamıştır. Böylece, net altın ihracatının önemli bir kısmının stoklardan karşılandığı ve stokların katkısına yaklaşık olarak 0,4 puan azaltıcı yönde etki ettiği tahmin edilmektedir (Grafik 2).

Altın dış ticaretinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkisi Tablo 1'de gösterilmektedir. 2011 yılında altın ithalatındaki artış cari işlemler açığının yaklaşık 4,3 milyar ABD doları fazla gerçekleşmesine neden olmuştur. 2012 yılında ise, cari işlemler dengesinde görülen 27,6 milyar ABD doları düzeyindeki iyileşmenin yaklaşık 10,5 milyar ABD dolarlık kısmı net altın ihracatından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte, cari işlemler dengesindeki iyileşme esas olarak, alınan politika tedbirleri çerçevesinde, altın hariç cari işlemler açığının 17,1 milyar ABD doları daralmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 1. Altın Ticaretinin Cari İşlemler Dengesi Üzerine Etkisi
(Milyar ABD Doları)

	2009	2010	2011	2012
		(düzey)		
1. Toplam	-12,2	-45,4	-75,1	-47,5
2. Altın Hariç	-15,2	-45,0	-70,3	-53,2
		(yıllık fark)		
1. Toplam		-33,3	-29,6	27,6
2. Altın Hariç		-29,8	-25,3	17,1

Kaynak: TCMB, Yazarların Hesaplamaları.

Kaynakça

"Altının Cari İşlemler Dengesi ve Büyüme Üzerine Etkileri", Enflasyon Raporu, Kutu 4.3, Ekim 2012.

Aktaş Z., Altan A., Aydın F., Bozok İ. ve İ. B., Kanlı (2012), "Türkiye'de Altın: Dış Ticaret, Cari İşlemler Dengesi ve Büyüme Üzerine Etkisi," TCMB Ekonomi Notu, No.12/29.

Kutu
4.4

İşgücüne Katılım Oranına Katkılar

Türkiye’de işgücüne katılım oranının geçtiğimiz yıllarda istikrarlı bir artış eğilimi sergilediği gözlenmektedir. Ayrıca, işgücüne katılım oranında gözlenen bu artış eğilimi işsizlik oranının düşüşünü yavaşlatan bir etken olarak ortaya çıktığı için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. TÜİK tarafından yayımlanan Hanehalkı İşgücü Anketi verilerine göre işgücüne katılım oranı 2007 yılından 2012 yılına kadar olan dönemde 3,7 puan artarak yüzde 50 düzeyine ulaşmıştır. Bu dönemde, erkeklerde işgücüne katılım oranı 1,3 puan artarak yüzde 71,1 oranında, kadınlarda ise 5,9 puan gibi yüksek bir miktarda artarak yüzde 29,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, bu çalışmada Türkiye genelinde 2005 ile 2012 yılları arasında kalan dönem için işgücüne katılım oranına katkılar yaş grupları ve cinsiyet bazında incelenmektedir.

Tüm yaş gruplarının toplulaştırılması ile işgücüne katılım oranında bir önceki yıla göre gerçekleşen değişim (1) numaralı denklem ile hesaplanmaktadır. Bu denklemde, eşitliğin sağ tarafında yer alan ilk bileşen, yaş grubunun çalışma çağındaki nüfus içindeki payının bir önceki yıl gerçekleşen düzeyinde kaldığı varsayımı altında oluşan “işgücüne katılım oranı” etkisini göstermektedir. İkinci bileşen ise yaş grubunun işgücüne katılım oranının bir önceki yıl gerçekleşen düzeyini koruduğu takdirde gözlenen “nüfus yapısı” etkisini ifade etmektedir. Her iki etkenin toplamı ise ilgili yaş grubunun toplam işgücüne katılım oranında bir önceki yıla göre meydana gelen değişime katkısını göstermektedir.

$$\Delta LFPR_t = \sum_{a=1}^k \Delta LFPR_{at} = \sum_{a=1}^k \{[\Delta LFPR_{at} * P_{at-1}] + [LFPR_{at-1} * \Delta P_{at}]\} \quad (1)$$

LF_t : İşgücü

N_t : Çalışma çağındaki nüfus

$LFPR_t$: İşgücüne katılım oranı

P_t : Çalışma çağındaki nüfus içindeki payı

$\Delta LFPR_t$: İşgücüne katılım oranında bir önceki yıla göre gerçekleşen değişim

ΔP_t : Çalışma çağındaki nüfus içindeki payında bir önceki yıla göre gerçekleşen değişim

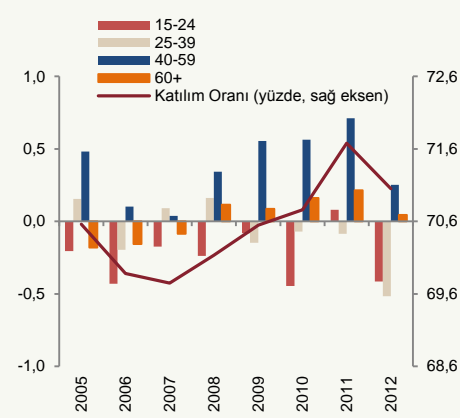
a : Yaş aralığı veya eğitim düzeyi

t : Zaman (yıl)

Bu yaklaşım ile yaş gruplarının toplam işgücüne katılım oranına katkıları, söz konusu yaş grubunun işgücüne katılım oranı ve çalışma çağındaki toplam nüfus içerisindeki payı olmak üzere iki farklı bileşene ayrılmaktadır. İşgücüne katılım oranına katkılar kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı hesaplanmakta ve 15-24, 25-39, 40-59 ve 60 yaş ve üzeri olmak üzere dört yaş grubunda ele alınmaktadır.

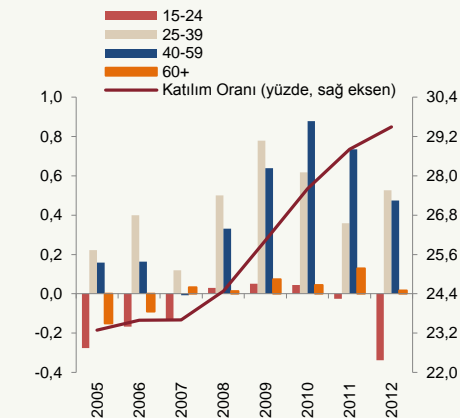
Erkeklerin işgücüne katılım oranındaki yıllık değişimlere yaş gruplarının katkıları incelendiğinde, ilk olarak çalışma çağındaki olgun nüfusun (40-59 yaş aralığı) diğer kategorilere kıyasla belirgin bir biçimde daha fazla katkı sağladığı gözlenmektedir (Grafik 1). 2007 yılı sonrasında ortaya çıkan bu gelişmenin sosyal güvenlik sisteminde gerçekleştirilen yasal düzenlemelere bağlı olarak emeklilik yaşının kademeli olarak yükseltilmesinden kaynakladığı düşünülmektedir.⁸ Aynı dönemde, 60 yaş ve üzerindeki fertlerin olumlu katkısının olduğu görülmektedir. Öte yandan, 15-24 ve 25-39 yaş aralığındaki çalışma çağındaki genç nüfus incelenen dönem boyunca işgücüne genel olarak eksi katkı yapmıştır. Özellikle, 2012 yılında söz konusu yaş gruplarının işgücüne katılım oranındaki değişime kuvvetli ve olumsuz bir katkı yapması dikkat çekmektedir.

Grafik 1. Yaş Gruplarına göre İşgücüne Katılım Oranına Katkılar (Türkiye, Erkek, 15 + yaş)



Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi.
* Sağ eksen.

Grafik 2. Yaş Gruplarına göre İşgücüne Katılım Oranına Katkılar (Türkiye, Kadın, 15 + yaş)



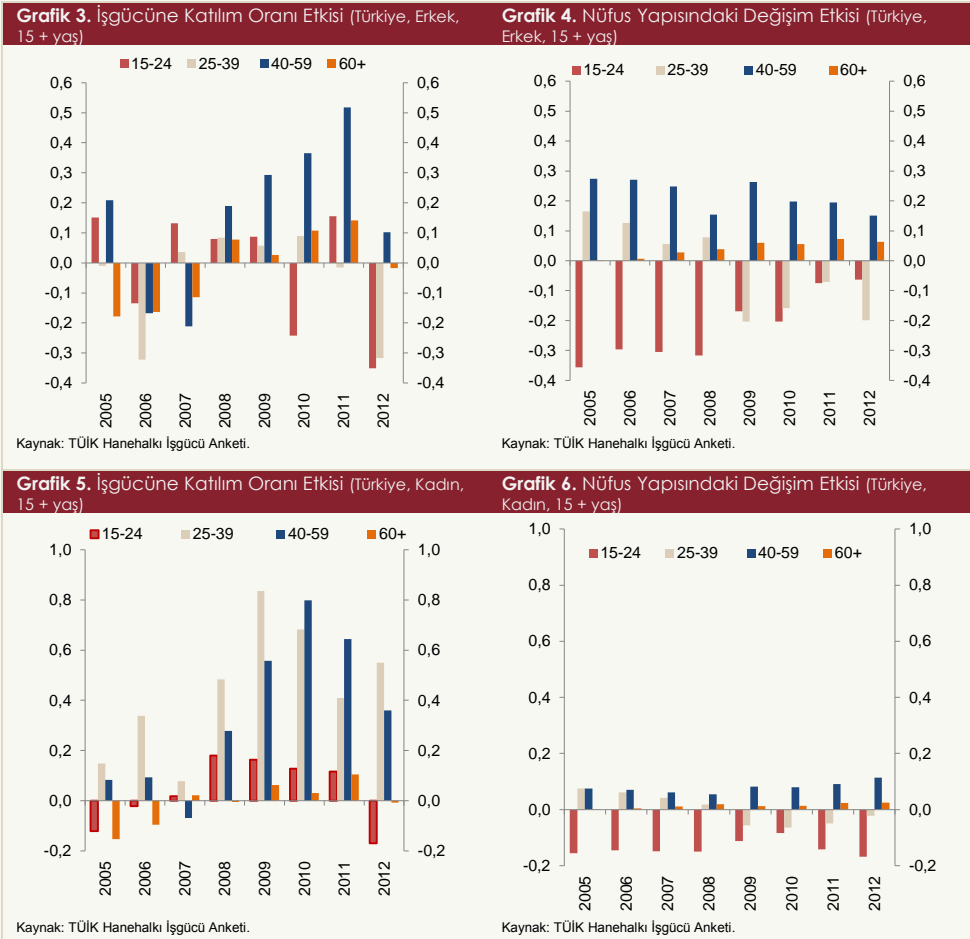
Kaynak: TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi.
* Sağ eksen.

Kadınlarda ise işgücüne katılım oranında gözlenen artışa çalışma çağındaki hem genç nüfusun (25-39 yaş aralığı) hem de olgun nüfusun (40-59 yaş aralığı) katkı sağladığı görülmektedir (Grafik 2). Küresel ekonomik kriz döneminde kamu kesimi tarafından uygulanan teşvik politikaları ekonominin canlanmasını sağlamayı amaçlamıştır. İstihdam paketi kapsamında, 2008 yılı Temmuz ayından itibaren,

⁸ 23 Mayıs 2002 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilip 1 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 4759 Sayılı Kanun'a bakınız.

gençler ve kadın işçiler için işverenin sosyal güvenlik katkılarının Hazine tarafından ödenmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2010). Söz konusu teşvik politikalarının işgücüne katılım oranını olumlu etkilediği düşünülmektedir.⁹ Ayrıca, 40-59 yaş grubunda yer alan kadınların işgücüne katılım oranına katkısının artmasında, erkeklerde olduğu gibi, emeklilik yaşının kademeli olarak yükseltilmesinin de etkili olabileceği düşünülmektedir.

Hem erkeklerde hem de kadınlarda işgücüne katılım oranında gözlenen artışlarda katılma oranı etkisinin nüfus yapısındaki değişim etkisine göre daha güçlü olduğu anlaşılmaktadır (Grafik 3, 4, 5 ve 6). Bu durum, kadınlarda özellikle ön plana çıkmaktadır. İşgücüne dâhil olmama nedenlerinin yaklaşık yarısını oluşturmasına karşın "ev işleri ile meşgul olma" alt kaleminin toplam içerisindeki payı incelenen dönem boyunca belirgin bir biçimde azalmıştır. Bu durum, kadınların işgücüne katılım oranında gerçekleşen artış ile uyumlu bir görünüm sergilemektedir.



⁹ Balkan, Başkaya ve Tümen (2013) söz konusu teşviklerin özellikle 30 yaş ve üzeri kadın istihdamında önemli bir artışa yol açtığını göstermektedir.

Özetle, Türkiye'de işgücüne katılım oranının 2007-2012 yılları arasında belirgin bir şekilde arttığı ve bu artışın asıl olarak kadınların işgücüne katılım oranındaki artıştan kaynaklandığı görülmektedir. Gerek kadınlarda gerekse erkeklerde en fazla katkıyı çalışma çağındaki olgun nüfusun (40-59 yaş aralığı) yaptığı gözlenmektedir. TÜİK tarafından hazırlanan nüfus projeksiyonlarına göre önümüzdeki yıllarda hem nüfus artış hızının yavaşlayacağı hem de çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının artacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, emeklilik yaşının kademeli olarak artacağı da dikkate alındığında, işgücüne katılım oranındaki artış eğiliminin güçlenerek sürmesi beklenmektedir.

Kaynakça

Balkan, B., Y. S. Başkaya ve S. Tümen (2013). "2008 İstihdam Teşvik Programının Etkisinin İncelenmesi", TCMB Ekonomi Notu, yayımlanma aşamasında.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 4759 sayılı kanun.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2010 Yılı Programı.

Kutu
4.5

2008 Yılı İstihdam Teşviklerinin Farklı Demografik Gruplar İtibarıyla İstihdama Etkisi

İstihdamı teşvik etmek amacıyla pek çok ülkede programlar uygulanmakta ve bu programların istihdam üzerindeki etkileri ilgili iktisadi yazında detaylı bir biçimde analiz edilmektedir. Söz konusu programların mahiyeti politika yapıcısının nihai amacına göre değişmekte, bazı durumlarda genel anlamda istihdamı teşvik etmeyi, bazılarında ise kadınlar ve gençler gibi işgücü piyasasında görece olarak daha az yer teşkil eden grupların istihdamını desteklemeyi hedeflemektedir. İstihdam teşvik programları Aktif İşgücü Programları (AİP) ana başlığı altında yer almakta ve genelde; (1) yeni iş oluşturma amaçlı teşvikler, (2) işverene istihdamın maliyetini düşürücü doğrudan teşvikler ile (3) işsizleri girişimciliğe yönlendirecek teşvikler şeklinde uygulanmaktadır.

Bu kutuda, Türkiye'de istihdamı teşvik edebilmek amacıyla 2008 yılı sonunda uygulamaya koyulan istihdam teşvik programının farklı demografik grupların iş bulma olasılıklarına etkileri mikroekonometrik bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu tarafından düzenlenen Hanehalkı İşgücü Anketi'nin 2004-2011 dönemini kapsayan yıllık frekanstaki mikro verileri kullanılmaktadır.

Etkisi analiz edilen istihdam teşvik programı Mayıs 2008'de yürürlüğe giren ve 1 Temmuz 2008 tarihinden itibaren uygulamaya koyulan 5673 no'lu kanunla hayata geçirilmiştir. Başvuruların 30 Haziran 2009'da bitmesi planlanan program, daha sonra 30 Haziran 2010'a kadar uzatılmıştır. Bahsi geçen program kapsamında, son 6 ayda kayıtlı olarak çalışmayan kadın ve gençlerden (18 – 29 yaş arası) iş yerinin çalışan sayısına ek olarak istihdam edilenlerin SGK priminin asgari ücrete karşılık gelen kısmının firma tarafından ödenen bölümü kamu bütçesinden karşılanmaktadır. Bu tanıma göre, söz konusu teşvik programı "işverene istihdamın maliyetini düşürücü doğrudan teşvikler" kapsamına girmektedir.

Çalışmada, söz konusu politikanın kapsadığı ve kapsamadığı demografik gruplar arasındaki istihdam farkının uygulama öncesinde ve sonrasında nasıl farklılaştığı incelenmiş, bu anlamda ekonometrik olarak farkların farkı (difference-in-differences) yöntemi kullanılmıştır. Program 2008 yılının Temmuz ayında hayata geçirildiği ve elimizdeki veri sadece yıllık bazda karşılaştırma yapma imkanı tanıdığı için iki farklı deneysel varsayım yapılmıştır. İlk varsayımda, 2007 yılına kadar (2007 dahil) olan gözlemler kontrol grubuna, 2008 yılı ve sonrasında ait gözlemler ise

uygulama grubuna dahil edilmiştir. Bu sayede, programın 2008 yılında ortaya çıkması muhtemel etkileri de hesaba katılmaktadır. İkinci varsayımda ise 2008 yılına kadar (2008 dahil) olan gözlemler kontrol grubuna, 2008 yılından sonraki gözlemler uygulama grubuna dahil edilmiştir. Analizlerde kullanılan temel ekonometrik spesifikasyon aşağıdaki şekildedir:

$$y = \beta_0 + \beta_1 dT + \beta_2 dM_{<30} + \beta_3 dF_{<30} + \beta_4 dF_{\geq 30} + \delta_1 dM_{<30} \cdot dT + \delta_2 dF_{<30} \cdot dT + \delta_3 dF_{\geq 30} \cdot dT + \theta' X + \varepsilon$$

- y : Bir kişinin çalışması durumunda 1, çalışmaması durumunda 0 değerini alan ikili değişken
 dT : Gözlemin teşvik dönemine ait olması durumunda 1, aksi durumda 0 değerini alan ikili değişken
 $dM_{<30}$: 30 yaşından küçük erkekler için 1, bunun dışındaki durumlarda 0 değerini alan kukla değişken
 $dF_{<30}$: 30 yaşından küçük kadınlar için 1, bunun dışındaki durumlarda 0 değerini alan kukla değişken
 $dF_{\geq 30}$: 30 yaş ve büyük kadınlar için 1, bunun dışındaki durumlarda 0 değerini alan kukla değişken
 X : Diğer demografik ve iktisadi faktörleri kontrol eden bağımsız değişkenler

Bu çalışmada tahmin edilmek istenen temel parametreler – farkların farkı yönteminin belirttiği üzere – politika değişkeni ile hedef grupları belirten değişkenlerin etkileşimini gösteren δ_1 , δ_2 ve δ_3 parametreleridir. Bu parametreler sırasıyla, 30 yaş altı erkeklerin, 30 yaş altı kadınların ve 30 ve üstü yaş grubuna dahil kadınların, yeni politikalar sonucunda referans grubu olarak seçilen 30 yaş ve üstü erkeklere nazaran istihdam edilme olasılığının teşvik programı uygulaması süresinde ne kadar değiştiğini ifade etmektedir. Tahminler programın 2008 ve 2009 yıllarında başladığı varsayımları için ayrı ayrı üretilmiştir. Bu iki alternatif senaryo için elde edilen sonuçlar Tablo (1)'de özet bir biçimde sunulmaktadır.

Tablo 1: Regresyon Sonuçları				
Parametre	Tahmin	Standart Hata	p - değeri	
2008				
β_1	-0,001	0,008	0,952	
δ_1	0,011*	0,006	0,067	
δ_2	0,011	0,013	0,412	
δ_3	0,029**	0,010	0,004	
2009				
β_1	0,001	0,008	0,873	
δ_1	0,006	0,006	0,297	
δ_2	0,019	0,015	0,191	
δ_3	0,043**	0,010	0,000	

Tablo(1) – Regresyon sonuçları: * ve ** sırasıyla %10 ve %1 anlamlılık seviyelerini ifade etmektedir. Regresyonda probit fonksiyonel spesifikasyonu kullanılmıştır, tabloda marjinal etkiler raporlanmaktadır. Veriler uygun ağırlıklar kullanılarak ulusal temsil düzeyine çekilmiştir. Standart hatalar NUTS2 düzeyinde toplulaştırılarak raporlanmıştır. Gözlem sayısı 2.876.518'dir. Regresyon sonucunda elde edilen R^2 değeri her iki regresyonda da 0,19 olarak hesaplanmıştır.

Çalışmanın ana bulguları Tablo (1)'deki parametre tahminleri ışığında şu şekilde özetlenebilir: Programının teşvik programı kapsamına giren tüm demografik gruplar için istihdamı artırıcı etki yaptığı pozitif parametre tahminlerinden anlaşılmaktadır. Programın etkilerinin 2008 yılından itibaren görülmeye başladığı durumda tahminler 30 yaş altı erkekler ve 30 yaş ve üzeri kadınlar için istatistiksel anlamlılık taşımaktadır. Söz konusu program, kontrol grubu olarak kullanılan 30 yaş ve üzeri erkekler nazarında, 30 yaş ve üzerindeki kadınların iş bulma olasılıklarını yüzde 2,9 oranında artırırken, 30 yaş altı erkeklerin iş bulma olasılıklarını yüzde 1,1 düzeyinde artırmıştır. Etkilerin 2009 yılından itibaren görülmeye başladığı durumda ise tahminler sadece 30 yaş ve üzeri kadınlar için istatistiksel olarak anlamlıdır. Söz konusu durumda, 30 yaş ve üzerindeki kadınların iş bulma olasılıkları, 30 yaş ve üzeri erkekler nazarında, yüzde 4,3 oranında artmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyleri göz ardı edildiğinde, en güçlü ikinci etki 30 yaş altı kadınlar için gözlenmektedir. Politikanın erkeklerin istihdamına etkisi sınırlı olmuştur. Bu sonuçların regresyon spesifikasyonuna duyarlı olup olmadığını değerlendirebilmek amacıyla alternatif regresyon modelleri de tahmin edilmiştir. Daha az tercih edilen regresyon alternatiflerinin bazılarında 30 yaş altı kadınlar ve 30 yaş altı erkekler için tahminlerde de istatistiksel anlamlılık elde edilebilmektedir, ancak Tablo (1) verilen sonuçların niteliği korunmaktadır.¹⁰

Sonuç olarak, 2008 yılı sonunda hayata geçirilen istihdam teşvik programının en belirgin olarak 30 yaş ve üzerindeki kadınlar için etkili olduğu görülmektedir. Programın erkek istihdamı üzerindeki etkisi ise sınırlıdır. İşgücü piyasasına katılımı kısıtlı olan gruplara istihdam sağlama amacı çerçevesinde irdelendiğinde, söz konusu politikanın etkin sonuçlar ürettiği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Balkan, B., Y. S. Başkaya ve S. Tümen (2013). "2008 İstihdam Teşvik Programının Etkisinin İncelenmesi", TCMB Ekonomi Notu, yayımlanma aşamasında.

¹⁰ Detaylar için bkz. Balkan, Başkaya ve Tümen (2013).